

Bireysel Başvuru Yolları Hakkında

*Prof. Dr. Fevzi Demir**

Özet

Bu makale “Bireysel Başvuru Yollarının Tanıtılması ve Desteklenmesi Projesi” çerçevesinde Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yapılan sunumun biraz daha genişletilmiş olarak makale haline getirilmesiyle ortaya konulmuştur. Amaç, Türk kamuoyunda pek bilinmeyen bu yolların tanıtılması ve başvurunun hangi makamlara nasıl yapılacağı ve kullanılmasının belirlenmesidir. Konunun önemi büyüktür. Çünkü, en eski demokratik haklardan biridir. Tarihsel süreç içinde de gittikçe gelişmiş, başvuru makamları artmıştır. Böylece bireysel başvuru yolu, demokratik ülkelerde kamu yönetimine mütevazi bir “yönetime katılma” aracı haline gelmiştir. Özellikle ülkemizdeki yargı organlarının başka ülkelerle kıyaslanamayacak derecedeki dava yükü dikkate alınacak olursa, mahkemelere gitmeden sorunları çözüme bireysel başvuru yolları Türkiye’de çok daha önemli hale gelmektedir. Ülkemizde yapılan başvuruların sonuçlarının da uygulamada değerlendirilebileceği çalışmalarla üzerinde doktora tezleri yazılabilecek boyuttaki konunun önemi açıktır. Bizim bu çalışmamız, kamuoyunu bilgilendirme yanında, araştırmacıların da dikkatini çekmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: *Bireysel Başvuru, Kamu Yönetimine Katılma, Dilekçe Hakkı, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombustmanlık).*

Abstract

This article is created from broaden the presentation within the context of “Project of Introducing and Supporting of Individual Application Mechanism” at Yasar University Faculty of Law. The reason of this publication is that provide information about the mechanism is not known very much by Turkish public opinion and which office and how will the application be made to and the usage of mechanism is determined. As the individual application is

* Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi

one of the oldest democratic right, this subject has enormous importance. It has improved progressively and application offices have increased in the historical process. So, the individual application mechanism has become a humble “Participation to Management” means in democratic countries. Especially, if judicial bodies in our country having case load which has so incomparable than other countries is considered, individual application become more important in Turkey in order to resolve the disputes outside of the regular court system. The importance of the subject is so great to doctoral thesis could be based on evaluating in practice the results of applications which are made in our country. This study has the purpose of attracting the attention of researchers besides informing public opinion.

Keywords: *Individual Application, Participation to Management, Right of Petition, Human Rights Investigation Commission, The Institution of Public Auditing (Ombudsman).*

1. Bireysel Başvuru Yollarının Önemi¹

Yasama Derneği (YASADER) ve Hollanda Büyükelçiliği tarafından organize edilen “TBMM’ye Bireysel Başvuru Yollarının Tanıtılması ve Desteklenmesi Projesi” çerçevesinde 26-27 Mart 2016 tarihlerinde Yaşar Üniversitesinde Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinin katılımıyla düzenlenen programın öncelikle gayet başarılı geçtiğini belirtmeden geçemeyeceğim.

Bilindiği gibi, bireysel başvuru yolları öncelikle demokrasilerde önu açık dilek temenni ve şikayet yoluyla bir bakıma halkın “yönetime katılma” aracıdır. Özellikle yargı organlarının işleyişinin yavaşlığı, “gecikmiş hakkın ve adaletin ” yerine gelmesinin “hak ve adalet” sayılamayacağı vecizesi dikkate alınacak olursa, “bireysel başvuru yollarının” bu anlamda “adaletin tecellisinde” yardımcı olan daha hızlı kurumsal araçlar olduğu söylenebilir.

Geçekten, bireysel başvuru kurumlarının önemini anlayabilmek için, aslında yargı kurumunun içinde bulunduğu duruma bir göz atmakta yarar vardır. Yargının bugün içinde bulunduğu koşullarda adalet çarkının gayet ağır bir şekilde işlemesi vatandaşların mağduriyetine yol açmakta, sonuçta bundan adalete duyulan güven sarsılmaktadır. Bu nedenle, vatandaşların adalet duygularına ve ihtiyaçlarına kolay yanıt verebilecek, daha hızlı, daha ucuz ve şeffaf bir adalet sisteminin geliştirilmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması ve güncelleştirilmesi, sadece bizim toplumumuz için değil bütün demokratik toplumlar için yaşamsal değerinde önem taşımaktadır.²

¹ İşbu makalenin hazırlanması sırasında kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen meslektaşım Yard. Doç. Dr. A. Kerem BİLGİN’e ve İngilizce özet çevirisi için Ar. Gör. Simgе DEMİR’e teşekkür ederim.

² F. Demir/ Z. Bakici/ S. Çınarlı, Etkin Demokratik Hukuk Devleti, Ankara, 2011s. 110.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) içtihatlarına göre de “adil yargılamanın” bir gereği olan hak ihlallerinde “davaların makul sürede sonuçlandırılması”, aslında Anayasa tarafından da hükme bağlanmıştır: “Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir” (md.141/3). Gerçekten, davaların “makul” bir sürede, taraflara ilave maliyetler yüklemeyecek ve süreç sonunda hakkın mahkemece teslimini anlamsız kılacak kadar uzamadan sonuçlanması “adil yargılama” ilkesinin bir gereğidir.³ AİHM’e göre de “adil yargılama” ilkesinin amacı, “hak arayan kişileri yargılama işlemlerinin süruncemede kalmasına karşı korumak; özellikle açılan bir davada hak arayan yahut herhangi bir davada mahkeme kararı bekleyen kişinin, uzun süre davasının nasıl sonuçlanacağı endişesi ile yaşamasını önlemektir”.⁴

Ülkemizin hak ihlallerini önleme ve hak arama konusunda yargı organlarına yaptığı başvurularda karşı karşıya kaldığı gecikmeler, bize “sınıfta kaldığımızı” gösteriyor: İstatistiklere bakıldığında yıllar itibariyle nüfustaki artışa karşın, hakim ve savcı sayısının ihtiyacı karşılaması bir yana, belli bir oranı bile koruyamadığı, genelde mahkemelerdeki ortalama yargılama süreci açısından da sürenin belirgin derecede artış gösterdiği görülüyor. Bu anlamda, 1960 yılında 100.000 kişiye düşen hakim ve savcı sayısı 14 iken, 1970 yılında 13’e, 1996 yılında ise 11’e gerilemiştir. 2010 yılında bu sayı son yıllardaki nüfus artışına rağmen 12 kişiyle yerinde saymaktadır. 15 Temmuz kalkışması öncesi ve sonrası “kumpas davaları” sonucu meslekten atılanlarla birlikte bu sayının çok daha gerilediğini söylemek yanlış olmaz.

Atatürk zamanında on üç milyonluk Türkiye’de 4.000 yargı görevlisi varken, bugün 79 milyonluk Türkiye’de 5.500’ü kürsüde⁵, 10 bin civarında yargı görevlisi bulunmaktadır. Nüfus yaklaşık 6 kat artarken hâkim ve savcı sayısı sadece 2.5 kat artmıştır. Doğal olarak, hakim ve savcı sayısındaki bu gerileme, yargılama sürecini de olumsuz etkilemekte, ortalama 200 gün civarında süren davalar 400 güne kadar yükselmektedir. Nüfusu Türkiye’ye yakın (80 milyon) ve fakat refah düzeyi yüksek olan bir ülke olarak muhtemelen dava sayısı daha az olan Almanya’da görev yapan hakim ve savcı sayısının 30.000 civarında olduğu göz önünde tutulacak olursa, hangi ülkede “adaletin mülkün temeli” olduğu daha iyi anlaşılır.⁶ Unutulmamalıdır ki, “adalet kapısını açık tutan Devlet, içeri girince hâkimi, savcıyı bulamayanlar karşısında çok şey kaybeder”.⁷

İşte, vatandaşın uğradığı hak ihlalleri konusunda tabir-i caiz ise mahkeme

³ F. Demir, Anayasa Hukuku, 8.Baskı, Albi Yayınları, İzmir 2012, s. 447 vd.

⁴ M. Erdoğan, Anayasa Hukuku, 2011, s.194 (kararın gün ve sayısı verilmemiş).

⁵ HSYK Başkanı İbrahim OKUR’ un açıklaması.

⁶ F. Demir/ Z. Bakıcı/ S. Çınarlı, Etkin..., s.108.

⁷ Geniş bilgi için bkz: M.T. Yücel, Türkiye’de Yargının Etkinliği, Ankara,1999 s.4-5.

koridorlarında “sürünmeden” hakkın ve adaletin bir an önce yerine gelmesi, vatandaşların şikâyet konusu hak ihlalleri karşısında daha çabuk sonuç alma imkanlarına kavuşabilmesi için Devletin aldığı pratik önlemlerden “bireysel başvuru yolları”, demokratik hukuk devletinde “adaletin tecellisine” hizmet eden yardımcı kurumlar olarak büyük önem arz etmektedir. Adalet “zayıfın korunma duygusundan” kaynaklandığına göre, güçlü devlet yapılanması içinde “zayıf” kalan “vatandaşın korunması” görevi de devlete düşmektedir. Özellikle hak ve özgürlüklerin koruyucusu devletin vatandaşın hak ve özgürlüğünü ihlal edenleri engellemesi ve caydırması başta gelen “kamu düzenini” sağlama görevinin bir parçasıdır.

Bu nedenle, her şeyden önce bireysel başvuru yolları, sadece vatandaşın dilek ve temennilerinin aracı değil, aynı zamanda yakınma ve şikâyetlerinin de iletilmesi suretiyle “idari makamları” denetleme, bir bakıma “doğrudan demokrasi” yöntemi ile “yönetime katılma” aracı olmaktadır. Bu sayede bireysel başvuru yolları, bir yandan sorulara cevap almak suretiyle bilgi edinmeyi, öte yandan şikâyet konularının yönetim kademelerinde hangi noktalarda sorunlar yarattığı, idari mercilerin ne gibi eksiklik ve aksaklıklarla karşılaştığı, vatandaşların idari hizmet alımında ne gibi sıkıntı ve sorunlar yaşadığı hakkında önemli bilgiler sunmakta, demokratik bir toplumda hak ve özgürlüklerin korunmasında saydam ve katılımcı bir yönetimin gelişmesine ve gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Hatta, bugünkü toplumsal demokratik yönetimlerin temelini, vatandaşların bireysel dilek ve temennileri ile şikâyetleri sayesinde atıldığını, bu dilek, temenni ve şikâyetlerin ortak paydalar zemininde birleşerek krallara karşı toplu taleplere dönüştüğü⁸, bu taleplerin “sivil toplum örgütlerine” dönüşerek daha etkili hale geldiği, zamanla parlamentolarda temsil edilen bu örgütlerin ortak menfaatlerine “siyasi nitelik” kazandırarak “siyasi partileri” oluşturduğu iyi bilinmektedir. Böylece, günümüz çoğulcu demokratik toplumlarının sivil toplum örgütlerinin eseri olduğu, bunun da vatandaşların bireysel dilek ve şikâyetlerinin ortak bir zeminde birleşmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Demokratik toplum denilince, akla çoğulcu örgütlü toplumların gelmesi bu yüzdendir.

Buna karşılık bireysel başvuru yolları, “idari makamların” vermek zorunda oldukları bir “kamu hizmetinin” yerine getirilmemesi halinde uğranılan hak ihlallerinde söz konusu olur. TBMM’ne yapılabilecek bu mahiyetteki başvuruların hangi organlar tarafından ele alınabileceği TBMM İç Tüzüğünde açıklığa kavuşturulmuştur. İç Tüzüğün 20. maddesinde düzenlenen 16 adet

⁸ Lord ünvanına sahip baronların Kral Yurtsuz Jean’a imzalattıkları 1215 tarihli Manga Carta Libertatum’daki hükümlerden “Parlamentonun onayı olmadan Kral vergi salamaz, asker toplayamaz” kuralı ile “özgürlüğe karşı gelen krala karşı baronlara (direnme hakkı niteliğinde) durumun düzeltilmesini isteme hakkını hatırlayınız...

Meclis Komisyonuna 2003 ve 2009 yıllarında yapılan 2 ilave komisyonla sayı 18'e çıkarılmıştır.

Bununla birlikte, inceleme konusu olan bu komisyonlardan üç tanesi; "Dilekçe Komisyonu", "İnsan Hakları İnceleme Komisyonu" ve "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" Türk ya da yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişilerin TBMM Başkanlığı'na yaptıkları bireysel veya toplu başvuruları inceleyebilmeleriyle diğer komisyonlardan ayrılırlar. Bu bakımdan, ifade kolaylığı sağlaması ve kavramsal açıdan geniş bir kapsam taşıması nedeniyle "bireysel başvuru yolları" ifadesini kullanmamıza rağmen bu başvuru hakkının toplu (kolektif) surette kullanabilmenin yanı sıra özel hukuk tüzel kişileri tarafından da kullanılabileceğini belirtmek gerekir.

Hemen ilave edim ki, bireysel başvuru yolları, vatandaşların kendi aralarındaki bireysel uyuşmazlıklarda ve çekişmelerde kullanılmaz. Bu gibi hallerde taraflar, ya son yıllarda kurulan "arabuluculuk" müesseseleri, ya Hukuk Muhakemeleri Kanununa göre yapılan "özel hakem" sözleşmeleri, ya da vatandaşların "haksızlığa" uğradığını düşündüğü durumlarda ilgili "yargı mahkemelerine" başvurması gerekir. Buna karşılık, bireysel başvuru yoluna gidildiğinde talep edilen "kamu hizmetini" almak imkanı ve ihtimali bulunmadığı veya bu hizmetin engellendiği hallerde, bireysel başvurudan bir sonuç alamayan vatandaşların yargıya başvurması da mümkündür. Zira bireysel başvuru yolları yargıya başvuruyu engellemektedir. Yargıya başvurmanın, bireysel başvuru yollarına başvurmadan önce de sonra da her zaman mümkün olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Öyle ki, Anayasa Mahkemesine kadar giden bir "bireysel başvuru" yolu da bulunmaktadır. Bu nedenle biz, "bireysel başvuru yollarına" işbu çalışmanın sonunda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruyu da ekledik...

Anayasa ve yasalarla düzenlenen bireysel başvuru yollarından en eskisi, "dilekçe hakkıdır". Bu hakkın muhatabı olan parlamentolar, başvuruların incelenmesi amacıyla konularına göre komisyonlar kurmuşlardır. Bunlardan "Dilekçe Komisyonu" TBMM'nin ve Batı parlamentolarının tarihi en eski ve köklü komisyonlarından biridir. Bunun yanında "İnsan Hakları İnceleme Komisyonu" 1990 yılında 3686 sayılı kanunla kurulmuş olup, "insan haklarının ihlale uğradığına" dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmekle görevlidir. "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" ise, 2009 yılında 5840 sayılı kanunla kurulmuş olup, TBMM Başkanlığınca havale edilen kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmektir. Nihayet, 2012 yılında 6328 sayılı kanun ile idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını, insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak

üzere TBMM'ye bağlı kamu tüzel kişiliğini haiz olarak “Kamu Denetçiliği Kurumu” bireysel başvuru yolları açısından önemli bir kurum olarak faaliyet göstermektedir.

Bütün bu bireysel başvuru yollarının temeli, Anayasanın “Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı” başlıklı 74. Maddesine dayanmaktadır. Buna göre;

“Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

Kamu Baş denetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Baş denetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir”.

Şimdi Anayasada temelini bulan yukarıda mezkur bireysel başvuru yolları hakkında biraz ayrıntıya girelim:

2. Dilekçe Hakkı:

Tarihin en eski haklarından biri olan “dilekçe hakkı” pozitif hukukta ilk olarak İngiltere’de 1689 yılında kabul edilen Bill of Rights (Haklar Bildirisi) ile tanınmıştır: “Vatandaşların krala dilekçe verme hakkı vardır. Krala verilen dilekçelerden dolayı tutuklama ve kovuşturma yapılamaz”.⁹ O tarihe kadar vatandaşların Krala yazdığı bireysel mektuplar ve şikâyet dilekçelerinin “cezai işlem” konusu yapılabildiği İngiltere’de, mahkemelerin “yetkisizlik” ve “görevsizlik” kararlarıyla mahkemeden mahkemeye havale ettikleri bu işlemler, bir taraftan vatandaşı korurken öte yandan talimatla yargılama yapmayı reddeden hâkimlerin “yargı bağımsızlığını” sağlamıştır. Bugünkü İngiliz “yargı bağımsızlığı” halkın desteğini arkasına alan İngiliz yargıçların Kralın talimat ve müdahalelerine karşı verdikleri direnişin ürünüdür.

⁹ M.Akad-B.Vural Dinçkol-N.Bulut, Genel Kamu Hukuku, 11. B. İstanbul, 2015, s.229-230.

Amerika Birleşik Devletlerinde de 4 Temmuz 1776 yılında Jefferson tarafından kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirisinden önce bile, Kuzey Amerikan Devletlerinin kuruluş aşamasında anayasaların başına yerleştirdikleri İngiliz Hak Bildirileri (Bill of Rights) içinde en önemlisi olan 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Hakla Bildirisinde de “bütün insanların eşit, hür ve bağımsız” oldukları, “doğuştan bir takım hakları” sahip oldukları belirtildikten sonra, insanların “dilekçe hakkını” da ihtiva eden “topluma katılma ve bu haklardan yoksun bırakılmama” hakları olduğu vurgulanmıştır.¹⁰

Cumhuriyetimizin 1961 ve 1982 Anayasalarında da yer alan dilekçe hakkı, 1984 yılında 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunla yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur.¹¹ Buna göre dilekçe hakkı, “Türk vatandaşları ve Türkiye’de ikamet eden yabancılar tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi ile idarî makamlara yapılan dilek ve şikâyetler hakkındaki başvuruları kapsar (md.2). Bununla birlikte, “Türk vatandaşlarının kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma hakkına sahip” iken; Türkiye’de ikamet eden yabancılar bu hakkı “karşılıklılık esası gözetilmek ve dilekçelerinin Türkçe yazılması kaydıyla bu haktan yararlanabilirler” (md.3/1,2). Gerek Türk vatandaşlarının ve gerekse Türkiye’de ikamet eden yabancıların kendileri ve kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri konusunda yetkili makamlara yaptıkları başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlemin safahatı hakkında dilekçe sahiplerine sonuç “en geç otuz gün içinde gerekçeli olarak” cevap verilerek bildirilir (md.7). Dilekçe, konusuyla ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makam tarafından yetkili idari makama gönderilir ve ayrıca dilekçe sahibine de bilgi verilir (md.5).

Bununla birlikte, Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilen dilekçelerin, Dilekçe Komisyonunda incelenmesi ve karara bağlanması “altmış gün içinde” sonuçlandırılır. İlgili kamu kurum veya kuruluşlarına Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonunca gönderilen dilekçelerin ise “otuz gün içinde” cevaplandırılması gerekir. Komisyonu, görevleri ile ilgili olarak, kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile özel kuruluşlardan her türlü bilgi ve belgeyi almak, ilgilileri çağırıp bilgi almak, idari denetimin yapılmasını istemek, bilirkişi görevlendirmek ve yerinde inceleme yapmak yetkisine sahiptir. Bu yetkinin kullanılması durumunda kamu kurum ve kuruluşları ile kamu personeli, talep edilen bilgi ve belgeyi vermek, idari denetimi yapmak ve yerinde inceleme için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür (md.8/1,2).

Dilekçe Komisyonunun Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Kâtibinden oluşan Başkanlık Divanı, komisyona gelen dilekçeleri inceleyerek; aldığı ka-

¹⁰ M.Akad-B.Vural Dinçkol-N.Bulut, s.232.

¹¹ RG.10/11/1984-18571.

rarlarını bastırır ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine dağıtır. Dağıtım tarihinden itibaren “on beş gün” içinde itiraz olunmayan Başkanlık Divanı kararları kesinleşir ve durum dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir (İç Tüz. md.116). Bununla birlikte, Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerde, dilekçe sahibinin adı-soyadı ve imzası ile iş veya ikametgâh adresinin bulunması gerekir. Aksi halde Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerden “bu şartları taşımayanlar” ile “belli bir konuyu ihtiva etmeyenler” ve “yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olanlar” incelenmezler (md.4,6). Bunun gibi, “yeni bir kanunu veya bir kanun değişikliğini gerektiren” veya “yetkili idarî makamlarca verilen kesin cevap suretini ihtiva etmeyen” dilekçeler de karara bağlanmaz (İç Tüz. Md.116/2,4). Komisyon Başkanlık Divanı; görüşülemeyeceğini karara bağladığı dilekçelerden, kanun olarak düzenlenmelerinde toplumsal yarar gördüklerinin birer örneğini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Başbakanlığa bilgi olarak gönderir (İç Tüz. Md.116/son).

Komisyon Başkanlık Divanının görüşülmesini 116. madde gereği uygun gördüğü dilekçeler ile aynı madde gereğince karara bağladığı dilekçelerden süresi içinde itiraza uğrayanlar, Komisyon Genel Kuruluna sevk edilir. Komisyon Genel Kurulu, kendisine gönderilen dilekçeleri inceleyerek karar konusu olup olamayacakları hususunu kararlaştırır İç Tüz. Md.117). Komisyon Başkanlık Divanı, Komisyon Genel Kurulunca alınan kararları bastırır, bütün milletvekillerine ve bakanlara dağıtır (İç Tüz. Md.118). Türkiye Büyük Millet Meclisinin her üyesi Komisyon Genel Kurulunun kararına, kararın dağıtım gününden itibaren otuz gün içinde gerekçeli bir yazıyla itiraz edebilir. Aksi halde, dilekçe hakkındaki karar kesinleşir. Komisyon Genel Kurulu, itiraz edilen dilekçeler için, itiraz tarihinden itibaren otuz gün içinde bir rapor düzenleyerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Türkiye Büyük Millet Meclisinin alacağı karar kesindir. Bu madde hükümleri gereğince kesinleşen kararlar, dilekçe sahiplerine ve ilgili bakanlıklara bildirilir (İç Tüz. Md.119).

3. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

İnsan Hakları İnceleme komisyonu, “T.C. Anayasası ile İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi çok taraflı uluslararası belgelerde belirlenmiş bulunan insan hak ve hürriyetleri ile uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları” (md.2) ihlallerini incelemek üzere 1990 yılında 3686 sayılı Kanunla kurulmuştur.¹²

Üye sayısı Genel Kurulca belirlenecek İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunda; siyasi parti grupları ile bağımsızlar Meclisteki sayılarının üye

¹² RG.8/12/1990-20719.

tamsayısına nispet edilmesi ile bulunacak yüzde oranına uygun olarak temsil edilirler. Bu Komisyon üyelikleri için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki yıldır, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise o yasama döneminin sonuna kadar devam eder. Komisyon, Siyasi Parti gruplarının yüzde oranlarına göre, bir başkan, iki başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer. Bu seçim, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla toplanan Komisyonun, toplantıya katılanlarının salt çoğunluğunun gizli oyuyla yapılır (md.3).

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz. Komisyon, incelemelerini alt komisyonlar kurmak suretiyle de yapabilir. Komisyon, görevleri ile ilgili olarak hazırladığı raporları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Bu raporlar Danışma Kurulunun görüş ve önerisi ile Genel Kurul gündemine alınabilir ve okunmak suretiyle veya üzerinde görüşme açılarak bilgi edinilir. Komisyon raporları Başbakanlık ve ilgili bakanlıklara da Başkanlıkça gönderilir. Komisyonun gerekli görmesi halinde; inceleme konusunun sorumluları hakkında genel hükümlere göre kovuşturma veya işlem yapılabilmesi için, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca Komisyon raporu ilgili mercie bildirilir. Komisyon çalışmaları ile ilgili olarak, yurtiçi ve yurtdışı görevlendirmelere ait giderler, Komisyonun Kararı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının onayı ile 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesinden karşılanır (md.6).

Ekleyelim ki, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun çalışmalarında, bu Kanunda sarahat olmayan hallerde, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü gereğince komisyonlar üzerinde haiz olduğu denetleme yetkisi bu Komisyon için de geçerlidir. (md.8/1,2).

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun görevlerine gelince, Kanunda belirtilen görevleri şunlardır: a) Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek, b) Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası antlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek, c) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale edilen kanun tasarı ve teklifleriyle, kanun hükmünde kararnameleri görüşmek, Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarının gündemindeki konular hakkında, istem üzerine görüş ve öneri bildirmek, d) Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası antlaşmalara, Anayasa ve Kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler,

çözümler önermek, e) İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek, f) Gerektiğinde dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri o ülke parlamenterlerinin dikkatlerine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak, g) Her yıl yapılan çalışmaları, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında İnsan Haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak (md.4).

Komisyon işbu görevlerini yerine getirirken “Bakanlıklarla Genel ve Katma Bütçeli Dairelerden, mahalli idarelerden, muhtarlıklardan, üniversitelerden ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi istemek ve buralarda inceleme yapmak, ilgililerini çağırıp bilgi almak yetkisine sahiptir. Komisyon, gerekli gördüğünde uygun bulacağı uzmanların bilgilerine başvurabilir ve Ankara dışında da çalışabilir” (md.5). Komisyon ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale olunan başvurular ile ilgili konuları da inceler (md.7/1).

Nihayet Komisyon, başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlem hakkında başvuru sahibine “en geç altmış gün içinde” bilgi verir (md.7/2).

4. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmek, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun tasarı ve teklifleriyle kanun hükmünde kararname hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak üzere (md.1) 2009 yılında 5840 sayılı Kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisinde “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuştur.

İnsan Hakları İnceleme Komisyonu gibi, üye sayısı yine Genel Kurulda belirlenen Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunda; siyasi parti grupları ile bağımsızlar Meclisteki sayılarının üye tam sayısına nispet edilmesi ile bulunacak yüzde oranına uygun olarak temsil edilirler. Bununla birlikte, Komisyon üyeleri belirlenirken kadın milletvekilleri ile insan hakları konusunda uzman milletvekillerine öncelik tanınması gerekir. Komisyon üyelikleri için de bir yasama döneminde iki seçim yapılır. Her iki devre için seçilenlerin görev süresi iki yıldır. Komisyon, siyasi parti gruplarının yüzde oranlarına göre bir başkan, iki başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer. Bu seçim, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla toplanan Komisyonun, toplantıya katılanlarının salt çoğunluğunun gizli oyuyla yapılır (md.2).

Komisyonun çalışma usul ve esasları İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun çalışma usul ve esaslarına benzerdir: Komisyon, üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar

verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz. Komisyon yıllık faaliyet ve değerlendirme raporunu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Bu rapor, Danışma Kurulunun görüş ve önerisi ile Genel Kurul gündemine alınabilir ve üzerinde görüşme açılabilir. Komisyon raporu, Başbakanlık ve ilgili bakanlıklara Başkanlıkça gönderilir. Komisyon Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca kendisine havale olunan başvurularla ilgili, başvuru sahibine, yapılan işlem ve başvurunun sonucu hakkında havale tarihinden itibaren en geç üç ay içinde bilgi verir. Komisyon çalışmaları ile ilgili olarak, yurt içi ve yurt dışı görevlendirmelere ait giderler, Komisyon kararı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının onayı ile 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesinden karşılanır (md.5). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun çalışmalarında, bu Kanunda düzenleme olmayan hallerde Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü gereğince komisyonlar üzerinde haiz olduğu denetleme yetkisi bu Komisyon için de geçerlidir (md.6/1,2).

Kanunda, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun görevleri şu şekilde sıralanmıştır: a) Kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, Başkanlığın talebi üzerine ya da istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan kanun tasarı ve teklifleri ile kanun hükmünde kararnamelerin kadın erkek eşitliği konusunda T.C. Anayasasına, uluslararası gelişmelere ve yükümlülüklerle uygunluğunu inceleyerek ihtisas komisyonlarına görüş sunmak, b) Her yasama yılının sonunda Türkiye'deki kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik gelişmelere ve Komisyonun o yılki faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme raporu hazırlamak ve bunu Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmak, c) Kadın hakları ile kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak diğer ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmek, gerektiğinde yurt dışında incelemelerde bulunmak ve bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmek, ç) Kadın erkek eşitliği konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışmalarına ilişkin gerekli bilgi ve dokümanları temin etmek, d) Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların kadın erkek eşitliği ve kadın hakları konusundaki hükümleri ile T.C. Anayasası ve diğer ulusal mevzuat arasında uyum sağlamak için yapılması gereken değişiklikleri ve düzenlemeleri belirlemek, e) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale edilen kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek, f) Kadın erkek eşitliği konusunda kamuyu bilgilendirici etkinlikler yapmak (md.3).

İnsan Hakları İnceleme Komisyonu gibi, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Ko-

misyonu da görevleri ile ilgili olarak genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri ile gerçek ve tüzel kişilerden kanunlarda öngörülen usullere uyarak bilgi istemek ve ilgililerini çağırarak bilgi almak yetkisine sahiptir. Bunun gibi, Komisyon görev alanıyla ilgili faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının çalışmalarından yararlanabilir. Ayrıca, Komisyon gerekli gördüğünde uygun bulacağı uzmanların bilgisine başvurabilir, Ankara dışında da çalışabilir (md.4).

5. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombustmanlık)

Kuşkusuz, idarenin denetim yolları arasında hukuka uygunluğu sağlamada en etkili yol, yargısal denetimdir. Anayasada “idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık” olduğu vurgulanarak (md.125/1), aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin zorunlu bir ögesi de kurala bağlanmış olmaktadır. Yargı denetiminin dışında bırakılan işlemler, “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler” ile “Yüksek Askeri Şura’nın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma kararlarıdır”. Yüksek Askeri Şura’nın sadece “ihraç” işlemlerine karşı yargı yolu açıktır (07.05.2010 gün ve 5982 sayılı yasaya dayanarak 12.09.2010 günü yapılan referandum ile değişik md. md.125/2).

Öte yandan, idarenin yargısal denetimi, idari eylem ve işlemlerin sadece “hukuka uygunluklarının denetimi” ile sınırlıdır. Yargısal denetim “hiçbir şekilde yerindelik denetimi şeklinde kullanılmaz (07.05.2010 gün ve 5982 sayılı yasaya dayanarak 12.09.2010 günü yapılan referandum ile değişik md. md.125/4). Bu nedenle, yargı organının “yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak”; bir başka deyişle, “idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde” bir karar vermesi olanaklı değildir. Örneğin, yürütmeyi durdurma kararı, ancak “idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması” ve “idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması” koşullarının “birlikte gerçekleşmesi” durumunda gerekçe gösterilerek verilebilir (md.125/5). Kaldı ki, “olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde, milli güvenlik, kamu düzeni ve genel sağlık nedeni ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesi” kanunla sınırlanabilir (md. 125).

İdarenin hukuka bağlılığı esas itibariyle yargısal denetim yoluyla yapılmakla birlikte, önceleri İskandinav ülkelerinde ortaya çıkan, günümüzde Avrupa’nın büyük bölümünde yaygınlaşan “Ombustmanlık” veya “Kamu Denetçiliği” (Halkın Avukatlığı) kurumu, idarenin hem hukuka hem hakkaniyet kurallarına bağlılığını sağlamak bakımından önemli bir fonksiyon ifa etmektedir. Gerçi bu yolun, yargı denetiminin aksine, hukuki bir müeyyidesi veya düzeltici etkisi yoktur. Ancak, kamu denetçisi idarenin bir eylem veya işlemiyle haksızlığa uğradığını iddia eden bireylerin şikâyetlerini incelemekte,

bunları haklı bulursa ilgili idare birimi nezdinde girişimde bulunarak işlemin düzeltilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Kamu denetçisinin bir diğer görevi de düzenli aralıklarla hazırladığı raporlarla parlamentoyu ve kamuoyunu bilgilendirerek idarenin hak ihlallerine dikkat çekmek; böylece bu konularda gerekli idari ve kanuni düzenlemelerin yapılmasına imkân sağlamaya çalışmaktır.¹³

İşte bu amaçla, bir yandan şeffaf yönetim tarzını destekleyecek, öte yandan vatandaşların idare ile sorunlarında çözüm için başvuracağı yeni bir “Kamu Denetçiliği” kurumu, 07.05.2010 gün ve 5982 sayılı kanuna dayanarak 12.09.2010 tarihinde yapılan referandumla Anayasanın 74. maddesinde düzenlenmiştir.¹⁴ Gerçi, bu kurumu kabul eden ülkelerde kamu denetçisinin yetkileri ve çalışma yöntemleri üzerinde tek ve standart bir model yoktur. Ancak, ülkemizde “Kamu Denetçiliği” diye adlandırılan bu kurumun düzenlenmesinde, Kuzey ülkelerindeki “Ombudsman” kurumunun model alındığı anlaşılmaktadır.

Buna göre; “herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler. Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur” (Any.md.74/3,4,5,6). Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevleri, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar 6328 sayılı “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununda” belirtilmiştir.¹⁵

Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir. Ancak; a) Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararlar ve emirler, b) Yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, c) Yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar, ç) Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askerî nitelikteki faaliyetleri Kurumun görev alanı dışındadır (6328 s.k. md.5).

¹³ E. Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, 8.B. Ankara, 2011, s.128; F. Demir, Anayasa Hukuku,2012, s.439.

¹⁴ Anayasanın bu hükmüne dayanarak, 2012 yılında 6328 sayılı kanunla “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu” çıkarılmıştır:RG.29/6/2012-28338.

¹⁵ RG.29/6/2012-28338.

Başdenetçinin görevleri ise şunlardır: a) Kuruma gelen şikâyetleri incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak, b) Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikleri hazırlamak, c) Yıllık raporu hazırlamak, ç) Yıllık raporu beklemezsizin gerek gördüğü konularda özel rapor hazırlamak, d) Raporları kamuoyuna duyurmak, e) Yokluğunda kendisine vekâlet edecek denetçiyi belirlemek, f) Birisi kadın ve çocuk hakları alanında görevlendirilmek üzere, denetçiler arasındaki iş bölümünü düzenlemek, g) Genel Sekreteri ve diğer personeli atamak, ğ) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak. Denetçiler bu görevlerin yapılmasında Başdenetçiye yardımcı olmakla ve Başdenetçi tarafından verilen diğer görevleri yapmakla görevlidirler (6328 s.k. md.7).

Başdenetçi ve denetçiler, görevlerini yerine getirirken tarafsızlık ilkesine uygun davranmak zorundadır. Bu nedenle Başdenetçi Genel Kurulda, denetçiler ise Komisyonda ant içerek göreve başlarlar: “Görevimi tam bir tarafsızlık, dürüstlük, hakkaniyet ve adalet anlayışı içinde yerine getireceğime, namusum ve şerefim üzerine andiçerim.” Bunun sonucu da “hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Başdenetçiye ve denetçilere görevleriyle ilgili olarak emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz” (6328 s.k. md.12,13).

6. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu

07.05.2012 gün ve 5982 sayılı yasa ile 12.09.2012 tarihinde yapılan referandum ile değişik Any. md.159/3. maddeye göre, “herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır” (md.148/3). Daha önce Almanya, Avusturya, İspanya gibi ülkelerde mevcut olan böyle bir isabetli başvuru yolunun kabulü, zaten iş yükü ağır ve yeterli olan mahkemenin yeni yapısı içinde uygulamada şikâyetlere yol açmayacağını ümit ederiz.

Bireysel başvurular, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından değil, “bölümleri” tarafından incelenecektir. Bu konuyla ilgili tahsis edilen Mahkemenin ilgili dairesi, bireysel şikâyetleri inceleyerek karara bağlayacaktır. Bu başvuruların kabul edilip edilmeyeceği öncelikle komisyonlarda incelenecek, bilahare şikâyetin incelenmesine geçilecektir (md.149/1). Başvuruların incelenip incelenmemesi konusunda komisyonlar, Anayasada belirtilen hususları göz önünde bulundurmamak zorundadır.

Buna göre, başvuruda bulunanın öncelikle “Anayasada ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden” birinin ihlali iddiasında bulunmalıdır. Buralarda hükme bağlanmamış herhangi bir temel hak ve özgürlükle ilgili olarak başvuruda bulunmak mümkün

olmayacaktır. Bu hak güncel ve kişisel nitelikte bir hak olmalı ve doğrudan doğruya etkilenmiş olmalıdır (6126 s.k. md.46/1).

İkinci olarak, iddia edilen ihlalin daha önce de belirtildiği gibi “kamu gücü tarafından ihlal edilmiş” olması gerekmektedir. Bir başka deyişle, ihlalin yasama, yürütme (idari işlem ve eylemlerle), yargı organları (mahkeme kararı) ile gerçekleştirilmiş olması gerekir. Bununla birlikte, “yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı için, Anayasa mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvuru konusu olamayacaktır (8126 s.k. md.45/3).

Üçüncü olarak, bireysel başvuruda bulunabilmek için “olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır” (md.148/3). Bir başka deyişle, bireysel başvuruda bulunacak kişilerin daha önce hakkını adli, idari, askeri yargı organları önünde ilk derece mahkemesinden temyiz mahkemelerine kadar aramış olmaları gerekir. Buralarda açtığı davaları kaybettikten sonra ancak Anayasa mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilecektir.

Nihayet, kamu tüzel kişilerinin başvurusuna izin verilmeyen Kanunda, T.C. vatandaşı gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin başvuruda bulunabileceği; başvuru yollarının tüketildiği tarihten itibaren 30 gün içinde başvurunun yapılması gerektiği belirtilmiştir (6126 s.k. md.46/2;47/5). Unutulmamak gerekir ki, 30 günlük süre “hak düşürücü” bir süre olduğundan, süre geçirilmeden bireysel başvuruda bulunmak gerekir.¹⁶

¹⁶ İ.Ö.Kabaoğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, 7.B.,İstanbul,2011, s.338 vd.; K. Gözler, Anayasa Hukuku, Bursa, 2012, s.431 vd.; F. Demir, Anayasa Hukuku,2012, s.484.